

Resum

En búlgar, les oracions subordinades completives són introduïdes generalment amb els connectors *če*, *da*. Ambdós comparteixen el camp distribucional de la conjunció romànica “que”, però no són equivalents: el primer enllaça oracions sense denotar cap altre caràcter, el segon és polifuncional i amb aquesta funció sol aportar matisos modals. Analitzem amb múltiples exemples la distribució i particularitats d'aquests connectors, que en principi ens pot dur a pensar en la dicotomia modal indicatiu / subjuntiu de l'oració subordinada catalana, però hem de concloure que no es pot extrapolar perquè el paral·lelisme no és ni sistemàtic ni homogeni.

Mots clau

Oració completiva; connector; conjunció; partícula polifuncional; modalitat; mode subjuntiu.

Abstract

In Bulgarian, the completive subordinate clauses are usually introduced with *če* / *da* connectors. Both share the distributional field of our conjunction "que", but are not equivalent: the first join clauses without denoting any other character, the second is multifunctional and with this feature usually provide modal nuances. We analyze with multiple examples the distribution and characteristics of these connectors, which in principle could lead us to think about the dichotomy modal indicative / subjunctive in catalan subordinate clause, but conclude that you can not extrapolate it because the parallelism is neither systematic nor homogeneous.

Key words

Completive clause; connector; conjunction; multifunctional particle; modality; subjunctive mood.

Fecha de recepció: 30/11/2018 - Fecha de aceptació: 11/03/2019 – Fecha de publicació: 31/03/2019

1. Introducció

1.1. Objectiu

Restringim aquest estudi a les oracions subordinades completives. La gramàtica búlgara les denomina "oracions complementàries" (*dopānitelni izrečenija*) perquè fan la funció d'arguments del verb (complements). Aquestes oracions són introduïdes generalment amb els connectors *če* i *da*. Ambdós comparteixen el camp distribucional de la nostra conjunció "que" però no són equivalents jeràrquicament. El primer enllaça oracions sense afegir cap altre caràcter; el segon és més polifuncional a causa del seu caràcter d'abstracció més alt (Mihov 1999: 54). La gramàtica búlgara els considera en general complementadors (*komplementizatori*), però *da* no sempre es presenta com a tal.

1.2. Material i mètode

Recollim les idees d'autors reconeguts que ens poden fer de guia en l'exploració d'aquest terreny insegur on és fàcil deixar-se emportar per les aparences, sobre tot per la similitud (enganyosa) entre la sintaxi búlgara i catalana.

Per tal de contrastar aquestes opinions hem reunit un bon nombre d'exemples de procedències diverses, però tots literaris, (vg. §11.2) i analitzem la seva estructura i comportament intentant valorar la posició de les formes objecte d'estudi dins de l'oració i la seva funció. És a dir, partim de l'experiència i estudiem les conclusions que ens suggereix.

El búlgar és una llengua alhora molt conservadora i innovadora, sobre tot pel que fa al sistema verbal i la sintaxi. Ha conservat o adaptat molts trets des de les primeres etapes de la llengua i això justifica el nostre interès per les notes diacròniques (potser també per influència de la nostra formació en búlgar antic). Som conscients que no és indispensable aquí, però esmentem freqüentment dates i exemples antics per tal d'orientar sobre l'origen d'unes formes o estructures sintàctiques.

2. Usos de la partícula *da*

Per la seva gran versatilitat es pot analitzar des de diferents perspectives: adverbial, conjunció, partícula neutra, partícula modal, etc. Aquesta versatilitat suggereix força clarament que, malgrat l'homonímia, es tracta d'unitats gramaticals diferents. En aquest mateix ordre d'idees, Kucarov (1998: 359-361) classifica les formes *da* sota aquests epígrafs: 1) conjunció determinant (*opredelitelen sąjuz*); 2) conjunció completiva (*dopānitelen sąjuz*); 3) partícula afirmativa (*potvārditelna častica*); 4) partícula imperativa/exhortativa (*povelitelna častica*); 5) partícula formadora (*formoobrazuvašta častica*) de l'imperatiu analític.

Heus ací un exemple que ens suggereix que ja en la llengua antiga exercia funcions diferents:

1. *Gospodi človeka že ne imamŭ. da egda vŭzmôtit sê voda. da vŭvrŭžet mē vŭ kôpělŭ.* (Jo, 5, 7) Dobřejšovo Evangelie, segle XIII.

“Senyor, no tinc ningú que, així **que** es remou l'aigua, em **fiqui** a la piscina”.

2.1. Adverbi afirmatiu

Ús paral·lel al d'altres llengües eslaves (rus, serbi, croat, eslovè) i no eslaves, per manlleu (romanès):

2. *Da, az sãm napãlno sãglasen.*

“Sí, jo estic plenament d'acord”.

Segons Meillet (1924: 428-429) *da* és una partícula d'etimologia incerta, que sembla haver significat en principi “així”. No creu que procedeixi de l'eslau comú, però l'ús es va estendre entre els eslaus orientals i meridionals i aquest significat justificaria el pas cap a adverbi afirmatiu en aquestes llengües.

Per a Kucarov (1998: 360) és una partícula modificant afirmativa. Remarquem que per als autors búlgars no és un adverbi.

2.2. Conjunció coordinant

Un ús propi de la llengua antiga, no gaire habitual, desaparegut avui:

3. *Ni čŭsomou že bôdetŭ kŭ tomou da isŭipana bôdetŭ vŭnŭ.* (Mt, 5, 13)

“Ja no val per a res, sinó per a llençar-la fora”.

Segons Le Guillou (1984: 193) la conjunció *da* era sensiblement sinònima de *i*, però no posa exemples i no n'hem sabut trobar; en canvi en rus antic va tenir un ús molt ampli com a conjunció copulativa:

4. *Vo slavnom vo gorodi vo Černigove da u laskova-le u knjazja-le u Olxoviča sobralise fse ego bogatyri.*

“A la gloriosa ciutat de Černigov i a l'amable cort del príncep Olgovič es reuniren tots el seus heroïes”.

2.3. Nexa entre dues formes verbals finites

Buida de significat, és el nexa entre les formes conjugades de dos verbs adjacents, fins i tot als temps compostos on es troben, com el futur passat:

5. *Za pãrv pãt ot pet godini nazad edin kabinet šteše da se smeni mirno.*

"Per primera vegada en cinc anys un gabinet **anava a canviar-se** pacíficament".

6. *Cankov i Rusev **poiskaha** adjutantăt **da go pomoli da ne idva** v Sofija.*

"Tsankov y Rusev **demanaren** a l'ajudant **que li pregués de no anar** a Sofia".

7. *Zašto se **sramuvaš da se narečeš** bálgarin, i ne četeš i ne govoriš na svoja ezik?*

"Per què t'**avergonyeixes de dir-te** búlgar i no llegeixes ni parles la teva llengua?".

2.4. Nexa entre una preposició i una forma verbal finita

Segons l'opinió de Kucarov (1998: 357) es tracta simplement de l'ús de "conjuncions complexes" (*složni sǎjuzi*) del tipus *bez da*, *predi da*, *za da*, etc. formades per una preposició més una conjunció, és dir, vindrien a ser el que la gramàtica catalana anomena "locucions conjuntives".

8. *Pari mi predlaga, **bez da sǎm gi iskal**.*

"M'ofereix diners **sense que** els hi **hagi demanat**".

9. ***Predi da govori** za napuskane, toj trjabva da dejstva, da opita nešto.*

"**Abans de parlar** de renúncia, ell ha d'actuar, intentar alguna cosa".

10. *Zapisahme imeto ti v čerkovnata kondika, **za da se spomenava** na večni vremena.*

"Inscrivim el teu nom al registre de l'església **perquè es recordi** per tota l'eternitat".

En el cas de les oracions subordinades finals com la precedent no és infreqüent l'omissió de la preposició *za* "per a" perquè la forma *da* conté ja el valor final:

11. *Došal sǎm **da pogovorja** s teb po nešto važno.*

"He vingut **per parlar** amb tu de quelcom important".

L'omissió de *za* és típica del llenguatge col·loquial, però també apareix a la llengua escrita, particularment als diàlegs.

Aquest ús era ja habitual a l'època del búlgar antic:

12. *Oučitelju blagŭi, čito blago sŭtvorjô **da imamŭ** životŭ včŭnŭii. (Mt 19, 16) Evangeliarum Assemani, segle XI.*

"Bon mestre, què he de fer **per tenir** la vida eterna?".

13. *Togo že poslouša cěsarī i Svinoboncou Lewnta da mirū stvoriti posla.* (Crònica de Giorgios Hamartolos, segle X)

“Això va escoltar el cèsar i envià Lleó Choirosphactos **per signar** la pau”.

“Això va escoltar el cèsar i Choirosphactos Lleó per la pau signar envià” [literal]

Aquest exemple ens mostra que aleshores la construcció *da* + verb no era tan rígida com en l'actualitat i l'ordre de paraules molt lliure. Es veu encara més clar en aquest altre, aportat per Lunt (1965:140):

14. *Něsmī bo dostoinū da podū krovū moi vūnideši* (Lc, 7, 6).

“No sóc digne **que** sota el meu sostre **entreu**”.

En tractar-se d'oracions d'infinitiu tampoc era infreqüent l'omissió de la propia partícula final:

15. *Azū esmū Gavrilū přestojēi předū Bogomū i poslanū esmū glagolati kŭ tebě i blagověstiti tebě se.* (Lc, 1,19) *Codex Marianus*, segle XI.

“Jo sóc Gabriel, davant de Déu estant, i **he estat enviat per parlar**-te i donar-te aquestes bones noves”.

2.5. Predicats compostos

Relacionat amb el caràcter de nexa entre formes conjugades trobem l'ús, molt extès, de la partícula *da* als anomenats predicats compostos (*săstavni skazuemi*). El predicat compost és una construcció equivalent a les perífrasis verbals d'infinitiu de les llengües que en tenen. En búlgar antic aquestes perífrasis també existien:

16. *I ti načěšō iskati vŭ sebě...* (Lc, 22, 23) *Evangelii de Dobromir*, segle XII.

“I ells **començaren a discutir** entre sí...”.

17. *Vŭzdradovašō že sē i čivěštěšō emu dati srebro* (Lc, 22, 5) *Evangelii de Dobromir*, segle XII.

“Es van alegrar i **convingueren donar**-li diners [plata]”.

La pèrdua de l'infinitiu pressuposà que al predicat compost apareguin dos verbs finits, el primer en funció d'auxiliar i el segon aportant el significat. Els predicats compostos es formen amb verbs fàsics (*započvam* “començar”, *zaemam se* “posar-se a”, *prodālžavam* “continuar”, *prestavjam* “deixar de”, *spiram* “aturar”, etc.) i amb verbs modals (*trjabva, sledva* “cal”, *moga* “poder”, *uspravam* “aconseguir”, etc.).

Com es pot observar als exemples, l'oració que conté el verb portador de significat coincideix formalment amb una subordinada substantiva (Kitova 1996:48). Aquesta idea podria semblar discutible en principi: si el

predicat compost representa, de fet, un sol verb la partícula *da* és el nexa entre la forma finita del verb "auxiliar" i el portador del significat, no introdueix, doncs, una oració completiva. Però la gramàtica búlgara moderna, contra l'opinió tradicional, sol considerar els verbs modals i fàsics com a verbs autònoms i els corresponents verbs dels quals són auxiliars els analitza com a predicats d'oracions subordinades introduïdes per *da*, és a dir, no es tracta pròpiament d'estructures gramaticalitzades com predicats compostos sinó d'oracions compostes (Penčev 1998: 550-552).

18. *Nito edna kapka bălgarska kräv ne trjabva da se prolee.*

"Ni una gota de sang búlgara **no s'ha de vessar**".

19. *Car Boris započna da se bezpokoi za sestra si.*

"El tsar Boris **començà a preocupar-se** per la seva germana".

20. *Ne moga da čakam poveče!*

"**No puc esperar més!**".

21. *Režimăt na bloka prodălži da osigurjava visoko nivo na svoboda.*

"El règim del bloc **va continuar assegurant** un alt nivel de llibertat".

En un predicat compost la combinació sintàctica d'ambdós verbs finits expressa una sola acció i és obligatòria la coincidència del subjecte de les dues formes verbals. Per aquesta raó no es consideren predicats compostos els formats amb *iskam* "voler", que té efectivament un valor modal, però on no és indispensable la correlació dels subjectes, tot i que pot existir. Però des del punt de vista actual de la sintaxi búlgara l'anàlisi sintàctica d'una oració amb un verb modal pur com *moga* "poder" és idèntica a la d'una amb el verb modal no pur com *iskam* "voler"; en tots dos casos l'argument del verb és una oració, amb l'única diferència que els subjectes del verb auxiliar i el principal han de coincidir en el primer cas i no cal que coincideixin en el segon:

22. *Ako iskame da spasim stranata, nie trjabva da udarim zloto v samoto sărce.*

"Si **volem salvar** el país **cal que colpegem** el mal al mateix cor".

23. *Kak iskate da rabotja s tjah? Kakvo uvaženie iskate da imam kăm tjah?*

"Com **voleu que** (jo) **treballi** amb ells? Quin respecte **voleu que** (jo) els **tingui**? [=que tingui cap a ells]

24. *Delegatite iskali prijatelite na Todor da prisăstvăt na pogrebenieto.*

"Els delegats **volien** que els amics de Todor **fossin presents** al sepeli".

2.6. Formes de substitució de l'infinitiu inexistent

Cap a finals del període del búlgar antic hi ha una certa confusió entre les formes d'infinitiu i supí (terminacions *ti / tǔ*) i en búlgar mig ja és habitual la terminació *-t(ǔ)*. El segle XVI s'abreuja encara més, perdent la consonant final. Aquest infinitiu abreujat s'ha conservat a la parla popular en frases fetes com *ne moga kaza* "no puc dir" o *nedej plaka* "no ploris més", considerades dialectals. I ja des del segle XVI s'imposa la construcció sintàctica *da* + present en substitució de l'infinitiu, que ja no existeix a la llengua moderna (Mirčev 1963: 211-212). Kitova (1996: 49, nota 36) diu textualment: "debemos recordar que, por su origen, la *da*-construcción fue un recurso analítico utilizado para suplantar el caduco infinitivo del búlgaro antiguo".

25. *Šte se vǎrnem v Sofija da opovestim, če carjat e abdikiral.*

"Tornarem a Sofia **per informar** que el tsar ha abdicat".

26. *Nikoj ne se osmeli da mi govori lošo za Vas.*

"Ningú no va gosar **parlar-me** malament de Vós".

2.7. Altres usos

Les formes *da* + present que la gramàtica tradicional solia etiquetar de formes analítiques d'imperatiu, tenen un valor optatiu o exhortatiu en consells, súpliques i imprecacions, que poden ser o no oracions subordinades:

27. *Predlagam da vǎrvim v Sofija, da sǎborim pravitelstvoto.*

"Proposo **que anem** a Sofia, **que enderroquem** el govern".

28. *Da se sveti Tvoeto ime, da dojde Tvoeto carstvo, da bǎde Tvojata volja.*

"Sigui santificat [**que es santifiqui**] el Teu nom, **vingui** el Teu regne, **faci's** la Teva voluntat".

Mirčev (1972: 95) assenyala que en búlgar antic *da* era una de les conjuncions més importants amb funcions força variades, una d'elles en oracions imperatives i dóna justament aquest mateix exemple:

29. *Da svētītū sê imê tvoje. da priidetū cēsarištviye tvoje.*

"Sigui santificat el Teu nom, **vinguí** el Teu regne".

També poden trobar-se en oracions optatives indirectes, que en català traduïm en subjuntiu:

30. *Po-dobre da bjah otišǎl!*

"Millor **que** (hi) **hagués anat** (jo)!".

Les *da*-construccions poden trobar-se també en la composició d'oracions condicionals:

31. *Da go podkrepjat, bi bilo kompromis, kojto te ne možeha da napravjat.*

“Si li donessin suport, fóra un compromís que ells no podien assumir”.

Les formes *da* + perfet, més inusuals, a més d'un matís emfàtic, tenen la semàntica d'un imperatiu futur (Andrejčin 1978: 248) i no necessàriament apareixen en una oració subordinada:

32. *Da ne si posmjaj da kažeš njakomu nešto za tozi razgovor.*

“Que no gosis dir res a ningú sobre aquesta conversa”.

3. L'alternança *če* / *da* com a connectors oracionals

Penčev (1998: 573-579) dóna una explicació força detallada sobre els criteris de selecció d'aquests connectors. Remarquem en principi que aquest autor no emprà el terme “complementadors” sinó *sājuzi* “conjuncions” i etiqueta aquest tipus d'oracions compostes com *sājuzni podčineni dopālnitelni izrečeniija* “oracions complementàries subordinades conjuntives”.

L'elecció del connector depèn bàsicament del verb principal. Amb *če* l'oració expressa un fet que el subjecte considera real, amb *da* desitja o espera que sigui un fet, perquè la forma *da* + present no significa un present real. Aquesta diferència juga un paper en la tria del connector i d'aquí la nostra tendència a pensar en la dicotomia indicatiu / subjuntiu, puix que per a nosaltres el subjuntiu és el mode de la irrealitat.

Alguns verbs només admeten el connector *če*: *spomnjam si* “recordar-se”, *vāobrazjavam si* “imaginar-se, fer-se una idea”, *objasnjavam* “explicar”, *dolagam* “informar”, *predpolagam* “suposar”, etc. Altres verbs només admeten *da*: *iskam* “voler”, *običam* “estimar, agradar”, *karam* “conduir”, *prinuždavam* “obligar”, *predlagam* “proposar”, etc. En alguns verbs l'elecció depèn del significat concret en un context determinat, així *mislja* “pensar” selecciona *če* amb el significat de “creure, imaginar-se” i *da* significat “tenir la intenció de”.

Els verbs del tipus *kazvam* “dir” poden admetre també ambdós connectors, però en tant que amb *če* l'oració subordinada té la funció de complement del verb principal, amb *da* té un valor d'imperativa, indirecta o directa:

33. *Cankov i kaza bez zaobikolki, če zemedelskoto pravitelstvo e svaleno.*

“Tsankov li (a ella) va dir sense embuts **que** el govern agrari ha(via) caigut”.

34. *Kaži na bulkata da sgotvi večerijata.*

“Digues a l'esposa **que** prepari el sopar”.

35. *Az ti zapovjadvam da se vārneš, otdeto si došāl.*

“Jo t'ordeno **que tornis** d'on hags anat”.

4. Exemples amb *če* com a connector oracional

Aquest ús, actualment molt extès, és relativament modern. El segle XIV apareix en algun document com a conjunció causal. L'ús com a conjunció completiva data aproximadament del segle XV; en búlgar antic i mig no existia i en alguns parlars perifèrics hom prefereix l'hel·lenisme *oti* (Mirčev 1963: 233-234).

Revisem aquí un ampli grup d'exemples d'oracions subordinades on el complementador és simplement un nexa oracional. L'estructura és sempre la mateixa: Oració 1 + *če* + Oració 2, on O1 és l'oració principal i O2 és la subordinada que fa de complement del verb principal.

A l'exemple 36 tenim una oració principal “jo estic segur”, l'oració subordinada informa “de què estic segur”.

36. *Az sãm siguren, če organizatorite na prevrata šte dojdãt.*

“Jo estic segur **que** els organitzadors del cop d'estat vindran”.

A l'exemple 37 l'oració principal “es va decidir” vé complementada per la subordinada que explica “què es va decidir”.

37. *Reši se, če toj i Bagrjanov šte ostanãt v poletu.*

“Es va decidir **que** ell i Bagrianov restarien al camp”.

En aquest exemple 38 és el mateix cas, però aquí tenim dues oracions compostes enllaçades per la conjunció adversativa *no* “però”.

38. *Ot dãlgo vreme veče car Ferdinand sãznãvaše, če položenieto e kritično, no otkãzvaše da prieme, če vsičko e zagubeno.*

“Des de feia molt de temps el tsar Ferran ja sentia **que** la situació era crítica, però es negava a admetre **que** tot era perdut”.

39. *Daskalov čuvstvãše, če momentãt za dejstvie e došãl.*

“Daskalov sentia **que** el moment de l'acció ha(via) arribat”.

40. *Sled malko toj se vãrna i kãza, če bãšta mu beše odobrãl plana.*

“Poc després ell va tornar i digué **que** el seu pare havia aprovat el pla”.

41. *Nikoj ne kaza ništo, no beše jasno, če vsički bjaha säglasni.*

“Ningú no va dir res, però estava clar **que** tots estaven d'acord”.

42. *Pärvo si pomisli, če be stanalo strahotno zemetresenie.*

“Primer es va pensar **que** havia estat un espantós terratrèmol”.

43. *Vjarno li e, če se gotvi prevrat?*

“És veritat **que** es prepara un cop d'estat?”.

44. *Koev znaeše, če kapitan Minkov beše važen partien deec.*

“Koev savia **que** el capità Minkov era un activista important del partit”.

45. *Ima svedenija säšto, če po vreme na car Kalojan dvama bälgari sa učili v Rim.*

“Hi ha evidències també **que**, en temps del tsar Kaloian, dos búlgars estudiaren a Roma”.

Hem pogut observar l'ús de diverses formes temporals als verbs subordinats i la seva modalitat seria indicativa. En búlgar tots els temps involucrats són també del mode indicatiu.

5. Exemples amb *da* com a connector oracional

Da fa la funció de connector de les oracions subordinades no interrogatives i, més rarament, d'interrogatius indirectes. L'acció en l'oració subordinada es percep com a possible (no segura, dubtosa, possible en general) o necessària. Amb verbs de percepció (*čuvam* “escoltar”, *viždam* “veure”, etc.) és equivalent l'ús de *če* i *da*, i fins i tot *kak* “com” (Genadieva-Mutafčieva 1994: 332, 334-335). És un cas semblant al dels verbs tipus *kazvam* “dir” (vg. §3) i l'oració introduïda per *če* té també la funció de complement del verb principal, però els altres dos connectors no introdueixen necessàriament una oració imperativa:

46. *Čuj kak stene gora i šuma, čuj kak ečat buri vekovni.*

“Escolta **com gemega** (el) bosc i (el) fullatge, escolta **com bramen** tempestes de segles”.

47. *Vjatärät mläknal i čuvam, če djukjanskata vrata se kårti otvåtre.*

“El vent ha callat i sento **que** la porta del taller s'escriu des de dins”.

48. *Rano sutrinta te vidjaha, če Lazo ne beše pri tjah.*

“D'hora pel matí ells van veure **que** el Lazo no hi era amb ells”.

49. *Nisko pod nas čuvahme da šumjat ovoškite na gradinata.*

“Al dessota nostre escoltàvem la remor dels arbres del jardí [escoltàvem **que remorejaven** el arbres]”.

La presència de la partícula *da* presuposa una primera restricció que no existia a la llengua antiga, la qual tenia molta més llibertat: ha de situar-se sempre adjacent al verb, només es poden intercalar la negació i els clítics pronominals:

50. *Ako nastane pak potop ili ogän na zemjata, da ne može Bog da ni pogubi.*

“Si arriba una altra vegada un diluvi o foc sobre la terra, **que no pugui** Déu **oblidar-nos**”

51. *Na tretija sin Afet zapovjadal da se zaseli v Evropa.*

“Al tercer fill Jafet ordenà **que s'establiren** a Europa”.

La segona restricció fa referència al temps del verb subordinat, el ventall de possibilitats és molt restringit: sempre és el present, alguna vegada el perfet i molt rarament algun altre. La interpretació de l'oració subordinada, si més no des del nostre punt de vista, és clarament subjuntiva. Vejam exemples:

52. *Prijatelite mu go pomoliha da počaka ošte polovin čas.*

“Els seus amics li demanaren **que esperés** encara mitja hora”.

53. *Vie želaete ot men da napravja tova.*

“Vostès volen de mi **que faci** això”.

54. *Edin kamäk samo da mahneš, i cjalata sgrada šte se srine.*

“Un pedra només **que treguis** i tot l'edifici s'enfonsarà”.

55. *Sram za nas e, bratja, da tärpim i da teglim ošte v toja vek na svobodata.*

“Vergonya és per a nosaltres, germans, **que sofrim** i **patim** encara en aquest segle de llibertat”.

56. *Ministerskijät sävet... moleše carja da ne prisästva na ceremonijata.*

“El consell de ministres... demanava al tsar **que no anés** a la cerimònia”.

57. *Ne e zle da davaš urok na vašite mladeži.*

“No és dolent **que donis** lliçó als vostres joves”.

58. *Boga e rečeno da si naljagame parcalite nie.*

“Déu ha dit **que se’ns assenti** el cap”.

59. *Da započnem stálp na zemjata, da e visok do nebesata.*

“Comencem una torre damunt la terra **que sigui** alta fins als cels”.

60. *Kazvam na grafa da ni dade pak komedija... samo pesenta da e druga.*

“Dic al comte **que ens ofereixi** un altre cop la comèdia... només **que** la cançó **sigui** una altra”.

L'ús de les formes *da* + present amb aquesta interpretació subjuntiva ja està documentat des de la llengua antiga. Per a Meillet (1924: 429) l'ús principal de *da* era el d'introduir un verb en present o imperatiu que expressa una acció que es desitja que es realitzi, i creu que aquest ús vé ja des de l'eslau comú.

61. *Iže imatŭ ouši slŭišati da slŭišatŭ (Mc, 4, 23) Codex Zographensis, segle X-XI*

“Qui tingui orelles per sentir, **que escolti**”.

62. *...ni būistŭ potaeno nŭ da pridetŭ vŭ avl'enie (Mc, 4, 22) Codex Zographensis*

“... ni amagat que no **hagi de sortir** a la llum”.

63. *Si že estŭ žiznŭ věčŭnaja da sŭvĕdĕtŭ tebe istinŭna Boga (Jn, 17, 3) Liber Sabbae, segle XI*

“Aquesta és la vida eterna, **que et coneguin** a Tu, el Déu veritable”.

64. *Se že estŭ věčnoe žitie da znaôtŭ tebe edinogo istinnago Boga (Jn, 17, 3) Evangeli de Tărnovo, finals segle XIII*

“Aquesta és la vida eterna, **que et coneguin** a Tu, l'únic Deu veritable”.

65. *I stavŭ Isus vŭzglasi ja i reče. čto xwšteta da stvora vama. (Mt, 20, 32) Evangeli d' Ivan Aleksandăr o de Londres, segle XIV*

“I aturant-se Jesús els va cridar i digué: què voleu **que faci** per a vosaltres?”

En l'anomenat eslau eclesiàstic, una llengua escrita fosilitzada que pel seu arcaïsme es pot considerar molt propera no solament al búlgar sinó a l'eslau més antic, la conjunció *da* introdueix a l'oració completiva un matís desideratiu o final (Gamanovič 1991: 235):

66. *Bljudite. da niktóže vásŭ prelístitŭ. (Mt, 24, 4)*

“Mireu **que** ningú no us **enganyi**”.

Tot i que és molt menys habitual, podem trobar en la llengua moderna alguna forma *da* + imperfet. Segons Pašov (1989: 145) són formes pròpies de la llengua oral perquè les considera molt expressives. Per a Smirnova (2011: 202-203) *da* no és compatible amb imperfet i aorist, però admet alguna excepció condicionada pel context:

67. *Naistina, kădeto i da pogledneše, mladijat monarh viždaše pričini za seriozna zagriženost.*

“Veritablement, **mirés** on **mirés** el jove monarca veia motius de sèria preocupació”.

I fins i tot, malgrat que molt rarament, es poden trobar exemples amb altres temps, d'aquí l'opinió de Smirnova (2011: 183 i ss.) sobre l'existència d'un paradigma del mode subjuntiu. Heus ací una forma *da* + plusquamperfet:

68. *Njamaše čovek na Balkanite, kojto da ne beše čuval za tozi frenski oficer.*

“No hi havia persona als Balcans **que no hagués sentit** (parlar) sobre aquest oficial francès”.

A la llengua antiga, on l'ús era menys restringit, podem trobar fins i tot *da* + condicional:

69. *I mñě nikoliže ne dalŭ esi kozilête da sŭ drougŭi moimi vŭzveselilŭ sê bimŭ (Lc, 25, 29) Codex Zographensis, finals segle X o principis segle XI*

“i mai no m'has donat ni un cabrit **perquè festegés** amb els meus amics”.

6. La controvèrsia sobre el mode subjuntiu en búlgar

La presumpció del valor subjuntiu de les oracions subordinades introduïdes amb *da* (encara que no totes) ens duu novament al tema tan llargament debatut sobre l'existència o no d'un mode subjuntiu en búlgar.

Les primeres gramàtiques de la llengua moderna (Momčilov 1868/1988: 54) descriuen un “mode subordinant” (*podčinitelno naklonenie*) amb les formes del present més una conjunció subordinant: *da* “que”, *ako* “si”, *kato* “com”, però per als autors del segle XX les construccions amb *da* són formes analítiques d'imperatiu (Andrejčin 1978: 246; 1983: 367; Stojanov 1984: 389). Kucarov (1998: 400) va més enllà i nega categòricament l'existència d'un mode subjuntiu dins del sistema perquè no hi ha cap paradigma de formes pròpies d'aquest mode.

Tanmateix, considerant que les formes verbals introduïdes per *da* presenten un matís modal innegable, Maslov (1982: 287-291) va concloure que es poden considerar unes formes analítiques que són la realització d'un “mode conjuntiu” (*konjunktiv*) perquè cobreixen una sèrie de funcions específiques de caràcter modal (Maslov 1982: 200).

Krapova (1998: 73) considera que el búlgar no té una morfologia subjuntiva, però mostra un tipus específic de complementació amb una interpretació subjuntiva. En aquestes construccions el verb subordinat presenta una morfologia indicativa i l'únic marcador subjuntiu sembla ser la partícula *da* que precedeix el verb i exigeix unes certes restriccions de temps verbal.

Dins d'aquest mateix ordre d'idees, St. Georgiev (1999: 341-342) argumenta que, puix que existeix una "oració subjuntiva" en el pla sintàctic, el fet que no tinguem formes pròpies per a un mode subjuntiu no és una raó prou forta per negar-ne l'existència.

Lindstedt (2010: 416) creu que la partícula *da* s'analitza millor com un complementador més que no pas com un marcador subjuntiu. Freqüentment és l'únic marcador d'una oració subordinada en distribució complementària amb altres marcadors de subordinació. Aleshores opina que es pot pensar en unes "oracions subjuntives" com un subgrup especial amb certes limitacions en l'ús dels temps, però no creu que calgui considerar el subjuntiu com una categoria modal del verb.

Si convenim que *da* és una partícula modal i, en conseqüència, les construccions *da* + verb són formes modals, aquestes, des del punt de vista de la nostra tradició gramatical, haurien de ser de subjuntiu. Aquesta és la conclusió de Smirnova (2011: 183-216), que nega que *da* sigui un complementador i defensa que aquestes formes són el paradigma del mode subjuntiu en búlgar, basant-se en llurs propietats morfològiques i temporals i en el seu camp distribucional. Per a aquesta autora, les *da*-construccions mostren la morfologia pròpia del mode subjuntiu búlgar.

Sočanac (2011: 56) estudia les construccions *da* + verb en serbi, que són paral·leles a les búlgares, i considera que *da* és un marcador modal de subjuntiu.

Nicolova (2008: 409-431) descriu molt exhaustivament els diferents usos modals i no modals de les *da* - construccions en tots els contextos, tant en oracions subordinades com independents, i no entra en cap discussió sobre el seu possible caràcter de mode subjuntiu o qualsevol altre.

7. Un apunt sobre la modalitat

En algú treball anterior hem defensat la idea que el verb búlgar fa de mal descriure per l'oposició mode no marcat / mode(s) marcat(s) i considerem més adient situar-nos dins de l'àmbit de la modalitat.

Segons la tradició gramatical búlgara la categoria de mode expressa la relació del parlant amb l'acció que descriu i es basteix sobre els trets realitat / no-realitat en forma de modalitat objectiva / modalitat subjectiva i els significats modals gramaticalitzats són els modes (Kucarov 1998: 398-399).

En el camp de la modalitat subjectiva hi ha nombrosos significats modals, dels quals alguns estan gramaticalitzats del tot i d'altres poc o gens, de la qual cosa es deriva que els criteris per identificar-los no han estat històricament coherents (Kostadinova 1999: 95).

Si examinem les diverses formes que considerem modals veiem que la situació és un xic nebulosa. Dos exemples només: actualment es consideren dins del mode indicatiu les formes narratives (*preizkazni formi*) amb les quals ens referim a fets coneguts a través de terceres persones, que són formes evidencials marcades. Tenim, doncs, unes formes marcades dintre del mode no marcat (Olivares Niqui 2012: 642). En dos modes tradicionalment marcats (imperatiu i condicional) trobem marques diferents que aporten matisos diferents (Olivares Niqui 2012: 643). Una d'elles precisament és la forma *da* + present de l'imperatiu analític que té el significat d'exhortació, d'invitació a l'acció.

En aquest panorama coexisteixen moltes formes homònimes: en uns casos parlem de valors perifèrics o figurats d'una mateixa forma verbal, en altres s'argumenten diferències semàntiques més o menys clares entre formes homònimes (Olivares Niqui 2011: 16-17).

Resumint, no neguem l'oposició clàssica objectiu / subjectiu però creiem que és més exacte pensar en una gradació del caràcter marcat la qual representaria un espectre de variació gradual del compromís del parlant amb la realitat que va des de l'objectivitat fins a la subjectivitat i des de la realitat fins a la irrealitat (Olivares Niqui 2011: 17).

Per tant, creiem que no cal buscar específicament un mode subjuntiu perquè els seus significats ja apareixen als diferents graus de la modalitat subjectiva.

8. La distribució indicatiu / subjuntiu a l'oració subordinada

La modalitat de l'oració subordinada es determina sempre des del punt de vista del subjecte del verb principal (sigui o no sigui el parlant) i de la semàntica d'aquest depèn el tipus de subordinació sintàctica, el connector oracional triat i, en alguns casos, el sistema temporal i modal de l'oració subordinada (Genadieva-Mutafchieva 1994: 329).

Quant a aquest punt important, recordem que en búlgar la categoria de mode gramaticalitza la relació entre el parlant i l'acció verbal (vg. §7), però en el cas que estem estudiant la modalitat depèn del subjecte del verb principal (repetim, que pot ser o no ser el parlant), per tant no es pot qualificar de mode gramatical (subjuntiu o qualsevol altre) la modalitat de l'oració subordinada.

Tal com ja venim comentant, hi ha una certa diferència estilística en l'ús dels connectors. Com a expressió d'una modalitat real s'utilitza *če* en tots els estils del llenguatge i són permeses totes les formes temporals a l'oració subordinada. Per denotar una modalitat hipotètica s'utilitza la marca modal *da*, sobre tot quan el verb principal vol presentar un matís de dubte i inseguretats o de necessitat, un desig que es faci realitat alguna cosa, i en aquest cas el ventall temporal disponible és força restringit.

Per tal de mostrar que el connector triat i la modalitat tenen relació, Penčev (1998: 570) posa aquests dos exemples:

70. *Če se puši tuk, izgležda stranno.*

“Que es fumi aquí sembla estrany”.

71. *Da se puši tuk, izgležda stranno.*

“Que es fumi [= que es pugui fumar] aquí sembla estrany”.

En 70 el fet de fumar aquí és real, deu passar sovint, potser ara mateix. En canvi, en 71 el fet de fumar és només una possibilitat que es podria donar. La selecció del connector està efectivament relacionada amb la modalitat, però no amb la distinció indicatiu / subjuntiu.

Com ja ha quedat dit, les construccions amb *da* ja eren força freqüents a la llengua antiga i el gran desenvolupament d'aquestes formes en la llengua moderna es deu, entre d'altres factors, a la desaparició de l'infinitiu i a l'extensió de les funcions modals (imperatives, interrogatives o desideratives) de *da*, sobre tot en l'estil indirecte:

72. *Kazah mu da trāgnat vednaga.*

“Li vaig dir que marxín de seguida”.

Per tal de denotar la modalitat real en l'oració subordinada, a més del connector *če*, es poden utilitzar també alguns pronoms relatius i interrogatius i altres conjuncions:

73. *Da, mislja če ste prav.*

“Sí, crec que teniu raó”.

74. *Gledam kak te prolivat krāvata na moja narod i go pravjat v moe ime.*

“Miro com ells vessen la sang del meu poble i ho fan en nom meu”.

75. *Vie ne možete da si predstavite kakvo stava tuk.*

“Vostè no pot imaginar-se què passa aquí”.

76. *Upravljaštite započnaha da obmisljat kak da zatvorjat тази rana, kojato te sami si bjaha otvorili.*

“Els governants començaren a pensar com tancar aquesta ferida que ells mateixos havien obert.”

Mostrarem ara alguns exemples d'oracions on apareixen tots dos connectors amb les funcions respectives que els hi hem pressuposat:

77. *Az znam, če te iskaha da se sluči tova.*

"Jo sé **que** ells volien **que** passés això"

78. *Vie mi govorite, če e nužno da se predprieme taja borba.*

"Vosaltres em dieu **que** cal emprendre [=que s'emprenqui] aquesta lluita".

79. *Napisah da znaete, če našite care, patriarsi i arhierei ne sa bili bez letopisni knigi.*

"Vaig escriure **perquè** sapigueu **que** els nostres tsars, patriarques i abats són documentats als manuscrits".

80. *G'oring beše vāv vojnstveno nastroenie, tvārdejki samouvereno, če vojната može da se lokalizira i njama da trae poveče ot dve sedmici.*

"Göring tenia un tarannà guerrer, afirmant autoconvençut **que** la guerra **es podia** localitzar i que no duraria més de dues setmanes".

En aquest exemple 80 el verb de la primera oració subordinada introduïda per *če* és un predicat compost.

81. *Mihalaki predlagal da mu objavjat, če e izključen.*

"(Es diu que) Mihalaki va proposar **que** li **comunicassin** que estava exclòs".

82. *Aleksandrov ne iskaše domakinite da pomisljat, če im njama doverie.*

"Alexandrov no volia **que** els seus amfitrions **pensessin que** no els tenia confiança".

83. *Kraljat izprati sãobštenie, če iska da go vidi na slednata sutrin.*

"El rei va enviar una notificació, **que** el **volia veure** l'endemà al matí".

84. *A istinata e, če ne mogat da bãdat razgleždani sãbitijata ot onova vreme, bez da se ima predvid makedonskija vãpros.*

"I la veritat és que **no** poden ser examinats els esdeveniments d'aquell temps **sense tenir** present la qüestió macedònia".

85. *Za vremeto do Berlinskija kongres bi moglo da se kaže, če makedonskijat vãpros ne e sãšttestvuval.*

"Durant el temps abans del Congrés de Berlín **es podria** dir que la qüestió macedònia no ha existit".

Podem suposar que la distribució indicatiu / subjuntiu a l'oració subodinada en català es correspon amb la distribució dels connectors *če* / *da* en búlgar? En alguns casos pot ser cert, com el de les oracions subordinades que Laleva (1996: 86) anomena "d'alternança opositiva":

86. *Važnoto e da vārvi rabotata po-bārzo.*

“L'important és **que** l'afer **vagi** més ràpid”.

87. *Važnoto e, če rabotata vārvi po-bārzo.*

“L'important és **que** l'afer **va** més ràpid”.

Però, en general, aquesta correlació no és sistemàtica ni justificada, fixem-nos a continuació en els exemples 88 al 103. Tot i que la sintaxi búlgara se'ns mostra com a “molt romànica”, amaga el parany de suggerir-nos extrapolacions dubtoses i no sempre encertades. Heus ací exemples d'oracions introduïdes per *če* que suggereixen també una interpretació més o menys hipotètica (subjuntiva?):

88. *Era, kojato po-kāsno trjabvaše da se razrastne taka zlokobno, če da otrovi otnošenijata na bālgarite s makedoncite.*

“Una era que més endavant s'havia de desenvolupar tan malignament **que emmetzinaria** les relacions dels búlgars amb els macedonis”.

89. *Vjarno, gospodine, proštavajte, če se smesvam v razgovora vi.*

“Cert, señor, perdoni **que em fiqui** en la seva conversa”.

90. *Kalugericite obiždaha se, če podorizat da krijat v metoha čovek.*

“Les monges s'ofengueren **que sospitessin** que amagaven un home al convent”.

91. *Papa Pij XI... ukori monsin'or Ronkalli, če ne beše predovratil, kojto osādi strogo “vtorata svatba”.*

“El Papa Pius XI... reprotxà a monsenyor Roncalli **que no hagués evitat** allò que severament va qualificar de segon matrimoni”.

92. *...v slučaja če otkážeše da prieme promjanata.*

“... en el cas **que refusés** d'acceptar el canvi”.

93. *Tja sigurno beše obezpkoeana, če toj beše kazal prekaleno mnogo.*

“Segur que ella estava preocupada **que ell hagués parlat** massa”.

Quan l'oració subordinada depèn d'estructures atributives amb predicats nominals, que generalment traduïm per subjuntiu (o infinitiu si és el cas), la distribució dels connectors no sol denotar relacions modals sinó, en tot cas, relacions tempoaspectuals diferents:

94. *Bālgarija njama aristokracija, gospoda, i dobre e če njama.*

“Bulgària no té una aristocràcia, senyors, i està bé **que no** (en) tingui”.

95. *Tolkova sãm štastliva, **če te viždam** otnovo!*

“Què feliç sóc **de veure't** de nou!”.

96. *Ne e slučajno, **če** mojata rezidencija e tuk.*

“No és casual **que** la meva residència **estigui** aquí”.

97. *Sestro, grehota e **da prikazvaš** taka.*

“Germana, és pecat **que parlis** així”.

Una situació semblant es dona amb predicats regents del tipus neobhodimo e “és necessari, cal”, vãzmožno e “és possible”, etc. Però en aquest cas s'utilitzen només les formes amb *da*:

98. *Neobhodimo li e Bãlgarija **da podpiše** Tristrannija pakt?*

“Cal **que** Bulgària **signi** el pacte tripartit?”.

99. *Nužno e emigracijata **da vjarva** v nešto drugo.*

“Cal **que** l'emigració **cregui** en una altra cosa”.

També podem assenyalar interpretacions ambivalents amb tots dos connectors, més habitualment amb *če*:

100. *Belgrad protestiraše neprekãsnato, **če** Bãlgarija **tolerira** terorističnata makedonska organizacija.*

“Belgrad protestava contínuament **perquè** Bulgària **tolerava** / **que** Bulgària **tolerés** l'organització terrorista macedònia”.

101. *Voennata liga se sãrdi, **če az otkazvam** da podpiša smãrtnite prisãdi.*

“La Lliga Militar es molesta **perquè jo em nego** / **que em negui** a signar sentències de mort”.

102. *Zaradvah se, **če ne sa se predali**.*

“Em vaig alegrar **que no s'hagin** / **s'han lliurat**”.

103. *Vãžnoto sega e vsički **da se dãržim** zdravo.*

“L'important ara és **que tots estem** / **estiguem** sans i estalvis”.

Aquests casos, si hi cal, s'han d'interpretar dintre d'un context més ampli.

Finalment, podem observar també que el valor subjuntiu pot ser denotat sense una *da*-construcció, ja sia amb una altra conjunció subordinant o sense cap conjunció:

104. *Dokato sme na vlast, vsičko e nared.*

“Mentre siguem al poder tot va bé”.

105. *Kogato vam se dospj, vleznete i legnete si.*

“Quan tingueu son entreu i alliteu-vos”.

106. *Tja be složila bjala rāka vārhu glavata na sina si, sjakaš go blagoslovjaše.*

“Ella havia posat una blanca mà damunt del cap del seu fill, com si el beneís”.

9. La partícula *da* és realment un connector?

La resposta és ambigua. Se'l considera, efectivament, un connector (“conjunció” des del punt de vista de molts autors búlgars) però fa a més la funció de partícula modal en molts casos.

Segons Penčev (1998: 578) *da* és un complementador quan té un verb de suport i pot coincidir en una oració amb *če* si cadascun té el seu. Posa aquests exemples:

107. *Toj kaza, če trjabva da otideš.*

“Ell va dir que cal que (hi) vagis”.

El verb de suport de *če* és *kaza*, el suport de *da* és la forma impersonal *trjabva*.

108. *Toj kaza da otideš.*

“Ell va dir que (hi) vagis”.

El verb de suport ara és *kaza*. Però en exemples com aquest:

109. *Koj da kaže? Az da kaža!*

“Qui pot dir? Jo puc dir!”.

Aquí la partícula *da* no relaciona formes verbals, té estrictament una funció modal.

A causa de la restricció ja assenyalada de l'adjacència obligatòria de la partícula amb el verb, tenim un altre problema, relacionat ara amb l'ordre de paraules. El veurem seguidament.

Tot i que aquesta operació no és factible sempre, la negació i la interrogació poden permetre en principi el canvi d'una modalitat a l'altra (sempre segon els paràmetres romànics els quals, quan és possible, coincideixen):

110a. *Ne, vjarvam, vjarvam, če ti si opiten po tija raboti.*

“No, crec, crec **que** tu **estàs capacitat** per a aquestes feines”.

110b. *Ne vjarvam ti da si opiten po tija raboti.*

“No crec **que** tu **estiguis capacitat** per a aquestes feines”.

111a. *Čuli li ste, če Rusija otkazva vsjakakva podkrepa na bālgarskata cārka?*

“Haveu sentit **que** Rússia **nega** qualsevol suport a l'església búlgara?”.

111b. *Ne sme čuli Rusija da otkáže podkrepa na bālgarskata cārka.*

111c. *Ne sme čuli če Rusija otkáže podkrepa na bālgarskata cārka.*

“No hem sentit **que** Rússia **negui** suport a l'església búlgara”.

En aquest exemple 111, com es tracta d'un verb de percepció, tots dos connectors poden ser vàlids, i la modalitat hipotètica ve suggerida pel context negatiu.

Però, repetim, aquesta operació no sempre és factible:

112a. *Az mislja, če nikoj ne se e rodil naučen.*

“Jo penso **que** ningú **no ha nascut** ensenyat”.

112b. **Az ne mislja njakoj da se e rodil naučen.*

“Jo no penso (no tinc la intenció) **que** algú **no ha nascut** ensenyat” (??) (vg. §3)

Quan el subjecte de l'oració subordinada coincideix amb el complement del verb principal normalment s'elideix, però si no és així apareix a l'oració principal en la posició de complement i per aquesta raó el subjecte de moltes de les *da* – oracions subordinades es troba desplaçat fora de la seva posició natural.

Segons l'opinió d'un respectat avaluador que ha tingut l'amabilitat de llegir-se l'original d'aquest treball i ens ha fet interessants suggerències, sembla que és aquesta la raó per la qual apareix justament *da*. En tenir una construcció en la qual el subjecte de la subordinada apareix en la posició sintàctica de complement de la principal la partícula subordinant té abast només sobre el SV, per la qual cosa ha de ser *da*. En canvi, quan la partícula subordinant té abast sobre tota l'oració completiva apareix *če*. És només una hipòtesi que caldria estudiar a fons sobre un corpus molt més ampli, però en principi el comportament de molts dels exemples

presentats i les pròpies restriccions de l'ús de la partícula *da*, sempre lligada al verb, semblen validar aquesta idea.

Penčev (1998: 576) remarca que un subjecte fortament destacat pot aparèixer també fora de l'oració subordinada amb *če*, malgrat que no sigui massa habitual:

113. *Vsički govornjat, Ti če si mu kazal tova.*

“Tots comenten que TU li **has dit** això”. [justament tu i no un altre]

Igualment, si interessa emfatitzar el contingut de l'oració subordinada, es pot invertir l'ordre habitual i passar l'oració subordinada davant de la principal (Genadieva-Mutafčieva 1994: 343):

114. *Če e lošo, znaem. Kaži, njama li da se opravi skoro?*

“**Que és dolent**, (ho) sabem. Diques, s'arranjarà aviat?”.

115. *Če beše prekalil snošti, toj si priznavaše.*

“**Que havia exagerat** anit, éll se n'adonava”.

En aquests exemples 114 i 115 es tracta d'una dislocació pragmàtica deguda a l'èmfasi, no pas a l'estructura particular de la construcció sintàctica, per la qual cosa l'abast de *če* és tota l'oració.

10. Conclusions

En aquest treball ens hem centrat en un tipus concret d'oracions subordinades. No hem fet cap referència a l'aspecte verbal perquè no ens ha semblat rellevant en aquest camp, simplement recordem en línies generals que el verb de les *da*-construccions sol ser perfectiu i a les oracions amb el connector *če* l'aspecte del verb sol ser imperfectiu. No és el mateix cas en altres tipus d'oracions subordinades on l'aspecte verbal sí pot ser molt rellevant per a la modalitat de l'oració.

Les formes amb l'un i l'altre connector apareixen en entorns sintàctics diferents i les *da*-formes es troben als mateixos entorns que les formes subjuntives en altres llengües (Smirnova 2011: 213), per això aquesta autora les considera el paradigma d'un mode subjuntiu búlgar.

Com hem analitzat, la conversió de la modalitat indicativa a subjuntiva i a l'inrevés que podem fer en la nostra llengua també és factible en búlgar en alguns casos, però en molts altres no ho és, no es pot establir cap paral·lelisme definitiu. Això ens duu a una reflexió que ja es feien alguns autors antics (Teodorov-Balan, Popov): quan parlem de les *da*-construccions com a formes de subjuntiu estem pensant en la funció des de la perspectiva romànica. Efectivament, l'alternança modalitat real / modalitat hipotètica des del nostre punt de vista correspon a indicatiu / subjuntiu, però això no es pot extrapolar sense més ni més al búlgar, com ja hem vist. No hi ha unes

formes específiques de les clàusules subordinades perquè en general la distinció modal, quan n'hi ha, pot venir denotada per l'oració principal, pel connector oracional, per l'aspecte del verb subordinat o fins i tot pel context.

En conseqüència creiem més escaient pensar en una distinció entre modalitat indicativa, que ningú no discuteix, i modalitat hipotètica, o millor no-indicativa, que cobriria tots els matisos que hem assenyalat.

Enmig de tota la problemàtica exposada, hem de reiterar una pregunta que ja ens havíem fet a propòsit de la comparació de sistemes verbals (Olivares Niqui 2017: 139). Sembla fonamental encara aclarir si una forma *da* + present / perfet respon a un esquema conjunció + verb o si és una forma verbal en sí mateixa. La resposta, que no sembla fàcil pel que hem vist, pot implicar interpretacions sintàctiques sensiblement diferents. Si hi hagués un consens definitiu sobre aquesta qüestió creiem que les anàlisis podrien ser més clares. Tampoc no sembla gaire forassenyat pensar que la conjunció o partícula *da* pugui tenir funcions diferents depenent dels contextos on es troba.

No creiem haver esgotat el tema, perquè la llista de les oracions subordinades i dels possibles connectors és llarga. Simplement hem pretès insinuar una línia d'investigació sobre una llengua que, malgrat la seva proximitat tipològica, resta encara massa exòtica dins del nostre panorama acadèmic.

Alfons Olivares Niqui

jamaslinin@telefonica.net

Seminari d'Estudis Eslaus (Institut Universitari de Cultura)
Universitat Pompeu Fabra

Referències bibliogràfiques

11.1. Obres consultades

- Andrejčin, Ljubomir (1978): *Osnovna bǎlgarska gramatika*, Sofija: Nauka i izkustvo.
- Andrejčin, Ljubomir (1983): "Naklonenie na glagola", Stojan Stojanov, Kalina Ivanova, Petăr Pašov i Valentin Stankov (eds.) *Gramatika na sǎvremennija bǎlgarski knižoven ezik*, vol. 2, Sofija: Bǎlgarska akademija na naukite, pp. 351-372.
- Gamanovič, Ieromonax Alipij (1991): *Grammatika cerkovno-slavjanskogo jazyka*, Moskva: Xudožestvennaja literatura.
- Genadieva-Mutafčieva, Zara (1994): "Složno sǎstavno s podčineno dopǎlnitelno izrečenie", Konstantin Popov, *Sintaksis*, Dimităr Tilkov, Stojan Stojanov i Konstantin Popov (eds.) *Gramatika na sǎvremennija bǎlgarski knižoven ezik*, tom 3. Sofija: Bǎlgarska akademija na naukite, pp. 328-347.
- Georgiev, Stan' o (1999): *Morfologija na bǎlgarskija knižoven ezik*, Veliko Tǎrnovo: Abagar.
- Kitova, María (1996): *La categoría de posterioridad y su formalización en búlgaro y en español*, València: LynX.
- Krapova, Ilijana (1998): "Subjunctive Complements, Null Subjects and Case Checking in Bulgarian". University of Venice, *Working Papers in Linguistics*, vol. 8, nº 2, pp. 73-93.
- Kucarov, Ivan (1998): "Morfologija", Todor Bojadžiev, Ivan Kucarov i Jordan Penčev, *Sǎvremenen bǎlgarski ezik*, Sofija: Petăr Beron, pp. 277-497.
- Laleva, Tania D. (1996): *Hacia la literatura búlgara a través de la traducción*, Madrid: Eds. del Orto.
- Le Guillou, Jean-Yves (1984): *Grammaire du vieux bulgare*, Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient.
- Lindstedt, Jouko (2010): "Mood in Bulgarian and Macedonian", Björn Rothstein i Rolf Thieroff (eds.) *Mood in the Languages of Europe*, Studies in Language Companion Series, 120, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, pp. 409-422.
- Lunt, Horace G. (1965): *Old Church Slavonic Grammar*, 's Gravenhague: Mouton & Co.
- Kostadinova, Dimitrina (1999): "Njakoi aspekti na teorijata za modalnostta". *Sǎpostavitelno ezikoznanie*, 2-3: pp. 81-103.
- Maslov, Jurij S. (1982): *Gramatika na bǎlgarskija ezik*, Sofija: Nauka i izkustvo.
- Meillet, Antoine (1924): *Le slave commun*, Paris: Édouard Champion Éditeur.
- Mihov, Nikolaj (1999): "Le système des connecteurs temporels en français et en bulgare contemporains". *Sǎpostavitelno ezikoznanie*, vol. 24, nº 4, pp. 52-74.
- Mirčev, Kiril (1963): *Istoričeska gramatika na bǎlgarskija ezik*, Sofija: Nauka i izkustvo.
- Mirčev, Kiril (1972): *Starobǎlgarski ezik*, Sofija: Nauka i izkustvo.
- Momčilov, Ivan (1868): *Grammatika za novobǎlgarskyja ezyka*, Rusčuk: Dunavska (Ed. facsímil a cura de Hristo Pǎrvev, Sofija: Nauka i izkustvo, 1988).
- Nicolova, Ruselina (2008): *Bǎlgarska gramatika. Morfologija*, Sofija: Sofijski universitet "Sv. Kliment Ohridski".
- Olivares Niqui, Alfons (2011): "Una descripción funcional del sistema verbal búlgaro", *Lingüística en la Red*, 9: pp. 1-22.

- Olivares Niqui, Alfons (2012): "Sobre la modalidad en búlgaro", José Francisco Val, José Luis Mendívil, M^a Carmen Horno *et al.* (eds.) *De la unidad del lenguaje a la diversidad de las lenguas*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, pp. 641-646.
- Olivares Niqui, Alfons (2017): "Un ensayo de comparación entre el verbo catalán y búlgaro", Silvia Gumiel-Molina, Manuel Leonetti i Isabel Pérez-Giménez (eds.) *Investigaciones actuales en Lingüística*, vol. III, *Sintaxis*, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, pp. 127-141.
- Pašov Petăr (1989): *Praktičeska bălgarska gramatika*, Sofija: Narodna prosveta.
- Smirnova, Anastasija (2011): *Evidentiality and Mood Grammatical Expressions of Epistemic Modality in Bulgarian*, Tesi doctoral, Columbus: The Ohio State University.
- Sočanac, Tomislav (2011): "Subjunctive in Serbian / Croatian", *Generative Grammar in Geneva*, n^o 7, pp. 49-70.
- Stojanov, Stojan (1984): *Gramatika na bălgarskija knižoven ezik*, Sofija: Nauka i izkustvo.

11.2. Fonts dels exemples

- Alguns dels exemples presentats són els que aporten els autors esmentats al text (Andrejčin, Gamanovič, Genadieva-Mutafčieva, Laleva, Lunt, Penčev).
- Els exemples de la llengua búlgara antiga procedeixen de:
- Dobrev, Ivan (ed.) (1987): *Hristomatija po istoričeska gramatika na bălgarskija ezik*, Sofija: Nauka i izkustvo.
- Stojanov, Stojan i Miroslav Janakiev (1976): *Starobălgarski ezik. Tekstove i rečnik*, Sofija: Nauka i izkustvo.
- L'exemple en rus antic és de:
- Anònim (ss. XI-XII): *Pověst' vremjan'nyx lět*, Dmitrij S. Lixačev (ed.) (1978) *Pamjatniki literatury drevnej Rusi*, Moskva: Xudožestvennaja literatura.
- La resta d'exemples són extrets de les obres següents:
- Dičev, Stefan (1987): *Za svobodata*, Sofija: BZNS.
- Gruev, Stefan (1991): *Korona ot trăni*, Sofija: Bălgarski pisatel.
- Kacarov, Konstantin (1970): *60 godini živjana istorija*, Montreux: Promidrin.
- Karaslavov, Slav Hr. (1984): *V dnite na car Ivajlo, na han Nogaj, na Georgi Terter i Teodor Svetoslav*, Sofija: BZNS.
- Sv. Sinod na bălgarskata pravoslavna cărkva (1991): *Žitija na svetite*, Sofija: Sinodalno izdanie.
- Vazov, Ivan (1974) [1894]: *Pod igoto*, Sofija: Bălgarski pisatel.